

dossier

Zadar, kolijevka hrvatskog visokog školstva

PETSTOTA OBLJETNICA PRVOG HRVATSKOG SVEUČILIŠTA (1495–1995)

Osmoga prosinca 1995. navršava se pet stoljeća otkako je dominikanski provincijalni studij (studium solemne) u Zadru uzdignut u red europskih "studia generalia" sa svim sveučilišnim pravima i povlasticama.

Zadarski generalni studij nesumnjivo je prvo i najstarije sveučilište u Hrvata, jer tek u drugoj polovici XVII. st. reskriptom cara Leopolda (23. IX. 1669.) i odlukom Hrvatskog sabora (3. XI. 1671.) u red generalnih studija sa sveučilišnim pravima bit će uzdignuta zagrebačka isusovačka Akademija, a potom i pavlinski filozofsko-teološki studij u Lepoglavi (1671–1674).

Generalnim studijem u Zadru, koji u vrijeme utemeljenja ima dva fakulteta, fakultet "artium" (filozofski) i teološki, upravljaju regens (rektor) Dominik Senjanin i predstojni (dekani?!) fakulteta "artium" i teologije Ivan Zadrarin i Antun Modruški.

Budući da zadarski generalni studij nije bio inkorporiran u neko već afirmirano europsko sveučilište, kao *Kolegij Jakobinaca* koji je dvadesetih godina XIII. st. postao sastavni dio Pariškog sveučilišta, kandidati za magisterij ili doktorat trebali su najmanje četiri godine predavati filozofske i isto toliko teološke predmete "pro forma et gradu magisterii", poslije čega su uz propisane ispite postizali stupanj magistra ili doktora "artium" (filozofije) i teologije. Tako je npr. hrvatski pisac i pjesnik fra Luka Bračanin (Luka Polovinić iz Bola na otoku Braču) na zadarskom generalnom studiju postao najprije "baccalaureus" (1558) a potom i doktor teologije (1564).

Zadarski generalni studij, koji utemeljuju i vode dominikanci, bio je otvoren svim studentima, redovnicima, klericima i svjetovnjacima (laicima). U izvješću o službi lektora "artium" navodi se njegova skrb "pro novitiis et saecularibus". Svjetovnjaci su se redovito po završetku studija na fakultetu "artium" usmjeravali studiju prava ili medicine na nekom inozemnom sveučilištu ili su potražili kakvo unosno zanimanje u komunalnoj upravi svoga grada ili na dvorovima kraljeva i velikaša.

Plan studija (*ratio studiorum*) obuhvaća tzv. "humaniores litterae", tj. gramatiku, logiku, retoriku, pjesništvo, glazbu, astronomiju, egzaktne i prirodne znanosti, temelj i preduvjet za upis u "diviniores litterae", odnosno na studij teologije.

Na teologiju se išlo nakon trogodišnjega filozofskog studija na fakultetu "artium", gdje se predavala dijalektika ili logika, fizika ili prirodna filozofija i ostali predmeti iz klasičnih sedam "slobodnih vještina" kao i metafizika.

Najzastupljeniji autor na fakultetu "artium" jest Aristotel (*De categoriis, Topica, Priora et Posteriora Analyticorum, Physica, De animalibus, Metaphysica* itd.), zatim Ciceron (*De inventione rethorica, De oratione*), Boecije, Porfirije, Donat, Priscian, Martianus Capella, Ptolemej, a od srednjovjekovnih Izidor Seviljski, Adelard de Bath, Gerbert d'Aurillac, Arapi Abu Ma'shar i Avicenna itd.

Za četvorogodišnjega teološkog tečaja, uz provjerene teološke "auctoritates": Sveto pismo, izabrane tekstove iz patristike i skolastičke mislioe, u zadarskome generalnom studiju najprisutniji je Toma Akvinski (*Suma teologije, Quaestiones disputatae* itd.), zatim Petar Lombardski, Albert Veliki i drugi eminentni teolozi srednjega vijeka.

Jedan zanimljivi zapis iz bogatog arhiva zadarskog dominikanskog samostana (ukinut 1807.) otkriva nam značenje Tome Akvinskog i njegovih djela na teološkom fakultetu zadarskog generalnog studija:

"Elenchus ad sexenium Tractatum quos in Studio generali Jadrensi iuxta mentem Angelici Praeceptoris Divi Thomae Aquinatis moderatores studii eiusdem tenebuntur studentibus dictare, et explicare atque in circulis pertractare. Admodum reverendus pater Regens primo Anno dictabit, explicabitque Prolegomena Theologiae et Tractatus de Divinis attributis ex prima parte (Summae theologiae) Divi Thomae usque ad Tractatum de visione Dei; secundo Anno pertractare debet ex eadem prima parte de visione Dei, de scientia, et voluntate Dei. Admodum reverendus pater Regens qui subsequetur dictare debet primo Anno ex prima parte Divi Thomae de Praedestinatione et reprobatione, nec non Tractatum de Trinitate; secundo Anno ex eadem prima parte de Deo creatore et de Angelis. Admodum reverendus pater Regens qui praecedentis locum obtinebit pertractare tenebitur primo Anno ex prima parte De homine, et eius statibus; secundo Anno ex 3^a parte Divi Thomae de Incarnatione, de scientia angelica Christi, et de gratia Christi. Admodum reverendus pater Baccalaureus tractare debet primo Anno ex prima secundae Divi Thomae de ultimo fine, de actibus humanis, et de virtutibus, et donis; secundo Anno de vitiis, peccatis et de legibus. Admodum reverendus pater Baccalaureus qui hunc occupabit locum pro aliis duobus; primo Anno ex prima secundae pertractare debet de Divina gratia, de justificatione peccatoris, et de merito justii; secundo Anno ex secunda secundae, de Fide theologica, de infidelitate, de spe theologica, et de charitate. Admodum reverendus pater Baccalaureus qui huic succedet pro tertio biennio, primo Anno ex secunda secundae nonnulla indicare debet de iure, justitia et restitutione, et ex professo pertracta ex 3^a parte de sacramentis in genere, et de sacramento Baptismi; secundo Anno de reliquis sacramentis in spetie." (*Liber almi studii generalis sancti Dominici Iadrae*, str. 19).

Iz istog su nam izvora poznati i praznični dani zadarskog sveučilišta za kojih se nije održavala nastava:

"Praemisso Elencho Tractatum explicandorum convenit ut moderetur excessus Feriarum, seu vacationum quapropter vacationum tempora extra quas non liceat moderatoribus et lectoribus a schola feriari, decernimus haec esse: I. Omnes dies festos de praeepto. II. Dies

singulis mensibus recreationi studentium iuvenum destinatos. III. In hebdomada ante Adventum ferias quintam, sextam et sabbatum. IV. Vigiliam Nativitatis Domini usque ad diem Circumcisionis inclusive. V. Dies a Dominica sexagesima usque ad diem Cinerum inclusive. VI. Dies a Dominica in Ramis Palmarum usque ad Dominicam in Albis. Reliquo vero Anni scholastici tempore quod a Festo Exaltationis Sanctae Crucis usque ad diem Sancti Bonaventurae... quo ad Circulos hebdomadales in omnibus et per omnia servantur statuta studii atque ordinationes et decisiones tot Reverendissimorum Patrum Magistrorum generalium, prout in Libro Studii." (*Liber almi studii*, str. 19).

Od hrvatskih teologa u zadarskome samostanu sredinom XIII. st. poučava Pavao Dalmatinac (oko 1180–1255), profesor Bolonjskog sveučilišta i utemeljitelj prvih dominikanskih samostana u našim krajevima, pravnik i teolog, autor dviju zbirki kanonskog prava (*Notabilia IIae et IIIae compilationis Decretalium*) pisac "Summae de poenitentia", prvog Priručnika za ispovjednike (oko 1220) u povijesti katoličke teologije, koji je i najvjerojatniji autor *Rasprave između rimskog kršćanina i bosanskog patarena* (oko 1250), u kojem na jasan i za one prilike pomirljiv način piše o krstjanima i krstjanicama heterodoksnе Crkve bosanske.

Svojom profesorskom službom i teološkim radom uz početke djelovanja zadarskog studija vezan je Martin iz Zadra, autor vrijednih teoloških ostvarenja: 1° "Abstractiones de libro Sententiarum" (*Izvaci iz Komentara na Sentencije Petra Lombardskog*) i 2° "Tractatus de potentiis animae" (*Rasprava o moćima duše*). Dok se prvi tekst ističe originalnim planom i iscrpnom argumentacijom, drugi više spada u domenu kompilacija najpoznatijih skolastika iz XIII. st. Oba djela sačuvala su se u rukopisu zadarskih dominikanaca, pisanom na prijelazu iz XIII. i XIV. stoljeće, koji historičar istog samostana Henrik Christianopulo (XVIII. st.) ubraja među dvadeset najvrednijih kodeksa bogate studijske knjižnice, koju, kao i samostan, zatvaraju francuske okupacijske vlasti 1807. Nije poznato kako i kada ovaj zanimljivi kodeks dolazi u posjed kaptolske knjižnice talijanskoga gradića Urbania, gdje se od 1940. čuva kao "codice senza segnatura".

Teološki rad Martina iz Zadra spada u plodno razdoblje skolastike. Njegove *Abstractiones* najstariji su sustavni prikaz temeljnih teoloških načela i moralno-praktične problematike iz pera jednog našeg teologa.

* * *

U želji da se dostojno obilježi ova značajna obljetnica Uredništvo našeg časopisa na stranicama ovog i nekoliko narednih brojeva CCP otvara dossier o zadarskom generalnom studiju i organizaciji visokog školstva na hrvatskom etničkom i kulturnom prostoru.

Uredništvo